

Andrei Pleșu

Despre inimă

8 decembrie 2006

Mircea Mihăieș: Îmi face o deosebită plăcere ca ne aflăm printre dvs într-o zi care deja se prezintă ca un eveniment cultural. Suntem la a optsprezecea conferința din seria Microsoft, pe care o echipa unită, care a reușit să nu se certe niciodată în cei trei ani de existență, o organizează în diverse orașe ale țării. În harta simbolică de conferențieri au intrat și Gabriel Liiceanu, Horia Roman Patapievici, domnul Pleșu venind deja aici de două ori, deși îl aducem din ce în ce mai greu. Sperăm să mai avem încă mult timp energia de a ne muta dintr-o parte în alta a unui spațiu de Comunitate și diversitate, sigla sub care ne-am imaginat că trebuie să stea aceste conferințe. Din respect și regret pentru cei care stau în picioare – iată că încă se mai poate întâmpla așa ceva la o manifestație de cultură – am să mă rezum să salut prezenta Paulei Apreutesei de la Microsoft, cea a organizatorilor Adriana Babeți și Marius Lazurca, precum și a managerului general Microsoft pentru Europa de Sud-est, Silviu Hotaran, pe care îl voi ruga să ne spună câteva cuvinte, după care dl. Andrei Pleșu își va susține conferința Despre inimă.

Silviu Hotaran: Mă impresionează în mod deosebit încărcătura emoțională pe care simt că o are această întâlnire și disponibilitatea dvs. De a umple spații diverse pentru a participa la asemenea evenimente. Este un extraordinar exemplu de acea atitudine pozitivă de care societatea noastră are atâtă nevoie. Voi vorbi astăzi puțin despre semnificația celor zece ani de prezenta a Microsoftului în România, precum și despre speranțele și aspirațiile noastre în acest moment. Am fost întrebat de multe ori care consider că a fost cel mai mare succes al Microsoft-ului în acești zece ani. Nu am putut da un răspuns concret pentru că există diverse perspective asupra succesului. Una ar fi, desigur, cifra de afaceri, iar din acest punct de vedere Microsoft este una dintre companiile cu cea mai rapidă creștere din România ultimilor zece ani.

O altă perspectivă este cea a echipei: am început cu patru oameni, astăzi suntem mai mult de o sută. Pregătim un centru de suport tehnic de înaltă calificare anunțat acum câteva luni, pe care îl vom deschide oficial în ianuarie. Sper că în câțiva ani să avem aproape o mie de angajați la Microsoft România, pe lângă cele câteva sute care formează astăzi comunitatea românească de la Microsoft, Redmont, despre care Bill Gates și Steve Ballmer spuneau că dacă

am raporta numărul românilor de la Microsoft la populația României, atunci comunitatea românilor de la Microsoft este a doua ca dimensiune după americani. E măgulitor dar dincolo de asta cred ca e o măsură incontestabila a potențialului de a crește în viitor.

As vorbi și despre calitate, nu numai despre număr, pentru ca oamenii de la Microsoft s-au afirmat. Echipa de manageri de la Microsoft România era considerata acum câțiva ani drept cea mai matura din toată Europa de est. Vorbesc despre trecut din punct de vedere al tranziției: de fiecare data când ajungi sa celebrezi un succes trebuie sa realizezi ca ai plantat semințele viitoare provocări. Acei oameni au astăzi cariere internaționale, acest lucru fiind poate o alta unitate de măsură a succesului. Creativitatea reprezintă o alta posibila perspectiva asupra succesului nostru în ultimii zece ani. Ne-am plasat de multe ori în avangarda a ceea ce se dezbate la Microsoft. O dovada o constituie și acest set de conferințe. Aniversam zece ani de existenta a Microsoft România și trei de Conferințe Microsoft. Nu e un lucru uzual, acești trei ani au constituit o experienta extraordinara; personal, ma simt îmbogățit.

Ne batem adesea cu pumnul în piept ca facem parte dintr-o avangarda care schimba lumi iar tehnologia informației, în mod special software-ul, permite realizarea întregului potențial al ființei umane. Acesta este adevărul. Nu ne putem însa gândi numai la software, trebuie sa ne gândim și la implicațiile schimbării lumii și realizării unui potențial extrem de divers de la caz la caz. Trebuie sa ne gândim la responsabilitățile pe care le avem atunci când pretindem cu orgoliu ca schimbam lumea. Ne putem asuma singuri aceasta responsabilitate? În mod evident, nu. Putem încerca sa partajam aceasta responsabilitate cu alții. Nimeni nu are întotdeauna toate răspunsurile, uneori nici nu avem la dispoziție întrebările necesare. Din acest punct de vedere cred ca ar trebui percepute conferințele noastre: ca încercare de a împărți cu dvs diverse întrebări, creând un cadru potrivit pentru găsirea răspunsurilor.

Eu și colegii mei de la Microsoft, ne dorim sa depășim rutina de a ne cantona în dimensiunea tehnologica a schimbării și sa încercam sa înțelegem și ce se întâmpla în alte dimensiuni – sociala, culturala, politica, morala, etica s.a.m.d. Probabil una dintre perspectivele cele mai importante de evaluare a succesului nostru este industria de software. Microsoft se diferențiază esențial de alti actori din sfera tehnologiei informației printr-un factor: modelul de acțiune se bazează exclusiv pe parteneriate, succesul nostru este legat de cel al partenerilor noștri. Pentru ca Microsoft sa aibă succes în România, de exemplu, trebuie sa existe un sistem de parteneriate mare și de calitate. Într-o lume plata, în care dimensiunile se comprima, nu mai contează unde sunt repartizate creierele, ci faptul ca ele exista; iar România are creiere. Așa cum petrolul, aurul negru, a reușit sa schimbe în trecut soarta unor națiuni, cred ca astăzi aurul cenușiu ar putea schimba în bine soarta României.

Dincolo de faptul ca lucram sau nu pentru Microsoft sau alte companii, este momentul sa avem cu toții aspirații. În loc sa suportam efectele schimbării provocate de alții, sa ne punem problema sa devenim noi înșine agenți ai schimbării. Cel puțin la Microsoft exista percepția ca România poate deveni un

agent al schimbării. As vrea sa experimentam aici, împreuna cu dvs, noi modele de a face disponibil software-ul, tehnologia informației. Pentru ca ne aflam în acest cadru, mi-aș dori foarte mult sa discutăm despre educație. Noi credem în rolul pe care educația îl poate avea în schimbarea destinului acestei tari. Nu se poate însă face educație de dragul educației.

Am vrea – și cred ca vom fi în stare – sa punem la dispoziția celor care doresc sa o facă instrumente prin care sa creeze conținut și sa schimbe atitudinea care însoțește acest proces, sa faciliteze trecerea spre o faza noua, interesanta, provocatoare, în care nu profesorul ci studenții, elevii sunt cei care au contribuții importante. Vorbim despre creativitate, inovație: cred ca șansa acestei tari sta și capacitatea de a crea proprietate intelectuala si, în ultima instanță, de a se integra într-un model care sa creeze oportunități de business viabile. Fara acestea, nu putem conferi sustenabilitate acestui proces. Va mulțumesc pentru răbdare și îl rog pe dl. Andrei Pleșu sa își susțină conferința Despre inima.

Andrei Pleșu: Doamnelor și domnilor, îmi pare sincer rau ca unii dintre dvS. Sunt condamnați sa asculte ceea ce urmează în condiții foarte incomode. Nici mie nu-mi convine aceasta situație pentru ca stiu ca, de la o vreme, tot ce voi spune va fi taxat în funcție de crescândă durere de genunchi și de talpi a celor care n-au găsit loC. Așa ca sunt pregătit pentru orice dezertțiune.

Despre inima se vorbește frecvent, e un loc comun al vieții noastre. În retorica simțului comun, ea e cuplata, de regula, la doua teme – cea a morții și cea a amorului. Exista, de altfel, o ampla tradiție culturala care asociază cele doua teme. Avem, așadar, pe de o parte, inima clinica, cea cu care mergem la doctor de la o vârstă încolo, și inima romantica, cea care, prin experiențele repetate ale palpitului sentimental, ne trimite în cele din urma tot la doctor, adică devine și ea clinica. Exista și una, și cealaltă. Dar dorința mea este sa vorbesc și despre alte specii ale inimii, poate mai complicate, despre care se vorbește mai puțin, dar despre care s-a vorbit foarte mult de-a lungul vremii până la un anumit moment.

Pe lângă binomul inima clinica-inima romantica, voi menționa, rapid, și o alta asociere practicata de simțul comun: binomul inima-minte. Inima ar fi organul cu care ai trăiri, cu care simți, cu care îți pasa de lume, iar mintea – organul responsabil cu gândirea, organul cu care înțelegi și organizezi lucrurile. Mintea ar fi, deci, polul rece al ființei noastre, iar inima – cel cald. Disjuncția este fara îndoiala artificiala pentru ca, în realitate, sentimentele nu sunt în mod necesar nearticulate, stupide, nereflectate, iar gândurile nu sunt necesarmente sterpe de afectivitate. Exista o coerenta, o logica a sentimentelor, după cum exista și un patos al ideilor. Gândirea nu e o chestiune strict intelectuala; pe de alta parte, centrele emotivității sunt pe scoarța, în creier.

Ne vom tine departe, așadar, de asemenea schematisme, și vom încerca sa trecem dincolo de locurile comune, pentru a vorbi de cel puțin încă doua nivele ale înțelegerii inimii: 1. Inima ca sediu al intelectului și ca instrument de cunoaștere și 2. Inima ca spatiu al lui Dumnezeu, ca loc al rugăciunii.

Sa nu va așteptați sa va spun lucruri riscante și orginale. Eu fac strict anamneza, sistematizez o informație care exista și pe care poate multi dintre

dvS. O aveți deja. Dificultatea consta în a spune tot ce trebuie spus foarte concentrat, într-un ceas. Nu vreau, totuși, sa evacuez locurile comune, înainte de a reflecta puțin asupra lor. Despre inima clinica, pot vorbi cu o competență din ce în ce mai solida. Cu experiența mea de pacient, as putea chiar sa deschid un mic cabinet de cardiologie. Îmi închipui, de pilda, ca stiu sa tratez un bolnav de hipertensiune. Întâi, daca arata ca mine, îi spun ca trebuie sa slăbească! Apoi – sa mănânce mai multe vegetale, sa își facă analize si, daca acestea nu lămuresc nimic – ceea ce se întâmpla în 80% din cazuri – îi spun ca suferă de hipertensiune esențială (adică inexplicabilă) și îi dau o medicație care cuprinde un hipotensor, un diuretic și un betablocant. Toate acestea trebuie testate: dai omului mai întâi o doza, după doua săptămâni îl certi ca nu a slăbit, îi schimbi dozajul până găsești unul convenabil, îi spui sa se lase de fumat, sa nu facă diabet și sa meargă mult pe jos. Nu stiu cum nu se plictisesc medicii care au de rezolvat sute de asemenea cazuri pe zi și nu pot ieși din aceasta schema. Nu e vina lor! E vina inimii clinice, care este un mecanism previzibil, un mușchi, o pompa, un lucru simplu. În jurul acestui mecanism precar apar, când e cazul, o mulțime de „cârje” cu nume firoase: EKG, pacemaker etc. Inima devine ceva de care trebuie sa te ocupi: tii regim, iei doctorii, faci jogging (lucru inadmisibil după părerea mea! Când am auzit ca inventatorul joggingului a murit la 62 de ani făcând jogging, am luat asta ca pe o victorie personală!). Uneori, când pompa cardiaca se strica, o putem înlocui. E scoasa cu mâna din corp și se pune altceva în loc, sau se fac modificări esențiale în structura ei. Cineva a observat ca aceasta operație a fost anticipată încă din secolul XIV, când Sfânta Catarina da Siena spunea în rugăciune: „Doamne Isuse Hristoase, ia-mi inima din piept și pune în locul ei inima ta!” E primul „transplant” din istoria spiritului european, realizat mai târziu, la propriu, de un domn pe care nu întâmplător îl chema Christian Barnard...

În accepțiunea de pompa stricata, inima clinica nu e o tema prea atrăgătoare si, cum spuneam, se asociază nemijlocit cu tema morții. Statisticienii ne spun ca astăzi inima este ucigașul nr. 1 al planetei. E un ghinion al medicilor – o spun cu toată compasiunea – ca trebuie sa vadă mereu omul și organismul în general sub specia degenerescentei. Când se uita în jur medicul nu vede oameni, ci pacienți, defecte fiziologice mai mult sau mai puțin aparente. Ei înregistrează volubilitatea extraordinară a patologicului și nu tăcerea funcțională a sănătății, a organismului care lucrează normal. S-a constatat, pe buna dreptate, ca astăzi se vorbește mai curând de fitness decât de vitalitate. Fitness-ul nu înseamnă vitalitate, ci funcționalitate strictă. Accentul pe mecanic, funcțional și degenerescent are un mare „fondator”: William Harvey, medicul englez din secolul al XVII-lea, care a descoperit circulația sângelui și a dedicat cartea în care își detaliază descoperirea regelui Angliei, Charles I. În dedicație spunea: „inima este printul împărăției trupesti, e ceea ce este regele pentru regatul sau”. Exista o formula asemănătoare și în Zohar: „inima e în organism ca un rege în război”. Într-adevăr, inima clinica are, uneori, și datele unui monarh capricios, și pe cele ale unui războinic crud, daca o gândim ca potențial provocatoare de moarte.

Trecem la inima afectelor, inima sentimentala, al carei portret e mai putin sumbru. Exista o serie de stări difuze ale sufletului pe care le legam spontan de inima. În limba română (și în altele, dar vorbim de cea pe care, de bine de rau, o mai știm) exista o mulțime de feluri de a așeza stările cele mai greu de definit în spațiul inimii. Vorbim de „inima grea” (inima presentimentului tenebros), „inima rea” (de care se poate muri), „inima buna”, „mare” (mărinimie), „albastra” (cea a blues-ului), „îndoita”, „nehotărâtă”, „rece”, „de piatra”, „deschisa”. Sunt expresii pe care le știm cu toții: „ma doare inima sa vad ca...”, „îmi tresăltă inima de bucurie”, „inima îmi spune ca...”, „fa cum te lăsa inima”. De câte ori vrei sa spui ceva greu de exprimat, te referi la inima. În general, în limba română, inima are un regim prietenos. Daca cineva e „inimos”, e de bine. Daca cineva e „căpos”, efectul diferă, capul având un regim mai puțin simpatic în română („cap pătrat”, „cap tare”, „cap sec”). Nu exista o suita simetrica de virtuți ale capului fata de cele ale inimii.

Inima e locul stărilor difuze, greu definibile, locul pasiunilor. „Exister c'est sentir”, spunea Jean Jacques Rousseau. Cine nu simte e „ne-simtit”, nu funcționează ca un om cu adevărat viu. Pe aceasta imagine, s-a consolidat un imens cult al sentimentului, intens mai ales în romantism. Legata de el, mai cu seama în lumea europeana, e marea deriva a sentimentalismului. Ca sediu al pasiunilor, al sentimentelor, al amorului („inimioara”, „suflețel”), inima cade foarte ușor în banalitatea unei retorici aproape vide de sens. „I love you”- „I love you too” devine un fel de „Buna ziua! Ce mai faci?”- „Mulțumesc, bine”. Începând din secolul XVII, sentimentalismul a fost soluția – inadecvata, cred – găsită de Europa la anumite excese ale raționalismului. A existat o euforie a rațiunii, din care, la un moment dat, oamenii au simțit nevoia sa iasă, propunând o contrapondere. Pentru ca pierduseră o tradiție pe care o vom invoca imediat (a unei intuiții supra-raționale, a unei supra-luciditati, a unei instante intelective aflate deasupra rațiunii), au eșuat într-o sub-rațiune – sentimentalismul.

În orice caz, ca sediu al pasiunilor, al trăirilor personale, private, inima s-a definit foarte mult timp ca însuși centrul individualității. Persoana noastră cea mai intima o asimilam cu spațiul inimii: „a vorbi din inima” înseamnă „a vorbi din rărunchii ființei”. Inima devine un concentrat al persoanei umane: în sfera inimii suntem noi înșine, acolo este identitatea nostra profunda. Aceasta tradiție a identificării între persoana și inima capăta expresie ferma la Sf. Augustin. Confesiunile sunt ale cuiva care vorbește despre el coborând în intimitatea lui ultima: inima. Textul lui Augustin suna asa: „Va vorbesc din inima (cor meum= inima mea), ubi ego sum quicumque sum (unde sunt ceea ce sunt cu adevărat)”. Inima devine locul subiectului, al mărturisirii irepetabile, al interiorității. Marele taram complicat, nesistematizabil până astăzi, al interiorității, se asimilează de regula cu inima.

Inima devine, astfel, un simbol al ascunsului, e ca o grota în centrul ființei noastre, ca un abis în care te poți pierde. În același timp, e tot ce ai mai propriu. În locul acela din centrul inimii nu semeni, nu poți fi asimilat cu nimeni altcineva. Aceasta conștiință a unui loc în care ești singur cu tine însuti, inimitabil, unic, este obârșia marii rupturi, tipica pentru istoria

spiritului european, între eu și lume. Pentru ca s-a localizat în inima un spațiu al interiorității absolute, s-a putut dintr-o dată opune acesteia o exterioritate absolută: lumea dinafara. Universul a fost schematizat în acești termeni: eu (cor-meum)-lumea (subiectul – de o parte, obiectul – de cealaltă). Dacă inima clinica se asocia cu ideea morții, inima romantica se asociază cu cezura, cu fractura dintre subiect și obiect, dintre eu și lume.

Vreau să trecem, acum, la ceea ce consider că reprezintă esențialul lucrurilor pe care doresc să vi le transmit: inima ca organ de cunoaștere. Dimensiunea cognitivă a inimii este legată azi, preponderent, de tema intuiției (iar judecata intuitivă este socotită un privilegiu al feminității: femeile au intuiții, au inima, bărbații nu prea...) Eu vreau să vă vorbesc însă despre un lucru mult mai precis. Până prin secolul XVI, principalul atribut al inimii era socotit a fi capacitatea de cunoaștere. O cunoaștere distinctă de cea „rațională”, dar și de stricta „intuiție”. Sunt obligat să galopez prin diverse texte pentru că nu avem timp. În India veche, de pildă, în anatomia interioară a omului, mentalul, funcția intelectuală centrală își avea sediul în inima. Vom cita mai târziu texte din Upanishade care confirmă acest lucru.

În Antichitatea semitică, sediul inteligenței este mereu considerat ca fiind amplasat în inima. Emoțiile și sentimentele pe care noi le plasăm, de obicei, în inima erau plasate în mate, în visceră, în burta. Iar cunoașterea – în inima. În Iov există o scenă în care acesta, înconjurat de prieteni care încearcă să îl convingă cu argumente că nu are voie să se plângă de „nedreptățile” lui Dumnezeu, spune: „Nu mai veniți cu argumente; și eu am inima!” Filologii ne lămuresc că, prin aceasta, Iov nu înțelege ceva de genul „am și eu suflet” ci „înțeleg și eu argumentele voastre, sunt și eu inteligent că și voi, nu trebuie să veniți să îmi spuneți cum să înțeleg”. „Om de inima” însemna, în contextul literaturii semitice, om inteligent; „om fără inima” însemna om prost. În Ecleeziast, când se spune „mi-am dat inima cutărui obiect sau cutărei întrebări” înseamnă că m-am gândit, am reflectat la ceva anume. Inima este deci sediul discernământului, al analizei, al cunoașterii.

În Egiptul vechi întâlnim de asemenea echivalenta între „om fără inima” și om „necăștat”, prost, fără cap. În Grecia antică, *cardia* (inima) și uneori *phren* (pericardul, ceea ce este în jurul inimii) echivalează frecvent cu inteligența și cu spiritul. Chiar când zona afectelor este definită ca *thymos* (ceea ce s-ar traduce prin bătaia de aripă a pieptului, suflul, *pneuma*, sursa oricărei trăiri), acesta se regăsește în diverse locuri cu un sens mai puțin legat de emotivitate. La Homer, de pildă, înseamnă gândire intuitivă, fulgurantă, dar și deliberare, reflexiune, activitate intelectuală prin care se exprimă vocea lui Dumnezeu. Cunoașterea „cardiacă” apare, astfel, în asociere cu absolutul, cu divinitatea. La Empedocle, gândirea stă în sângele care înconjoară inima. Dacă vreți precizări, medicina hipocratică este gata să le dea, localizând foarte exact partea de inima cu care gândim: ventricolul stâng! și istoricii epicureeni erau de acord că gândirea este în ventricolul stâng; cine știe ce știa ei, care noua ne scapa...

În Noul Testament se spune „fericiți cei cu inima curată, pentru că îl vor vedea pe Dumnezeu”. Cu alte cuvinte, pentru că au șansa și instrumentul necesar pentru a-l cunoaște pe Dumnezeu. A propoz de văzutul lui Dumnezeu,

sa amintim ca, și la Platon, și la Plotin și la Grigorie de Nazianz, dar și în literatura araba sau indiana, se vorbește despre ochiul inimii. Este vorba de un ochi care duce direct în „inima” ființei supreme. În Islam exista o doctrina complicata a modului de funcționare a acestui ochi. Dar ca sa fim exotici și nediscriminatorii, va citez – după Fr. Schuon – un text din înțelepciunea indienilor Sioux din tribul Ogalala: „sunt orb și nu vad lucrurile acestei lumi, dar când lumina vine de sus, ea luminează inima și încep sa vad, caci ochiul inimii mele vede tot. Inima e sanctuarul în centrul căruia se găsește un mic spatiu în care sălășuiește Marele Spirit. Acesta e ochiul, ochiul Marelui Spirit, prin care el vede tot și noi îl vedem pe el. Când inima nu e curata, Marele Spirit nu poate fi văzut. Omul pur conține universul în buzunarul inimii sale”.

La Părinții Bisericii, analogia cardia – pneuma – nous (intelect) e de asemenea recurenta. Lucrurile au un temei aproape fiziologic. Inima este mecanismul de reglare a respirației și e legata nemijlocit de respirație. În respirație se exprima simultan un proces de supraviețuire a corpului, dar și suflul în genere, pneuma, duhul. Suflul, sufletul, suflarea, duhul, respirația sunt toate legate în centralitatea inimii. Peste secole, tema inima-ratiune e și tema axiala a meditațiilor lui Pascal: avem, pe de o parte, rațiunea – asimilabila spiritului de geometrie, gândirii discursive, și, pe de alta, inima – spiritul de finețe, gândirea intuitiva. Toate acestea au și o foarte convingătoare expresie simbolica. De pilda analogia dintre inima și soare. Inima poate fi pusa în aceeași linie simbolica cu soarele pentru ca este un fel de soare al corpului, după cum soarele este un fel de inima a cerului. Or soarele este de regula un simbol al intelectiunii; iar inima se vede contaminata de aceasta simbolica.

Care este caracteristica luminii solare, respectiv a înțelegerii de tip „cardiac”? Lumina solara este simultan lumina și căldură, iar asta e și o caracteristica a cunoașterii inimii. Ea nu e o cunoaștere boreala, rece, ci una participativa, „înflăcărată”, „aprinsa”: o cunoaștere calda și încălzitoare. În unele reliefuri medievale exista o anumită reprezentare a inimii din care pornesc și raze drepte, și raze ondulate. Razele ondulate exprima căldura, iar cele drepte – lumina. Inima, ca și soarele, cuplează deci lumina și căldura. E interesant ca, în vreme ce inima e cuplata simbolic cu soarele, creierul, despre care spunem astăzi ca e lumina însăși a inteligentei, e cuplat cu luna, care este o lumina reflectata. Verbul a reflecta exprima și astăzi actul gândirii și vizează tocmai faptul ca e vorba de a porni de la o materie venita din afara. A reflecta înseamnă a oglindi ceva care e în afara ta. În orice caz, nu este o acțiune directa a intelectului, ci una mijlocita, secunda. Va reamintesc, în treacăt, ca zeița inteligentei la greci, Atena, era născută din capul lui Zeus, dar simbolul ei era o bufnita – adică o pasare nocturna, lunara.

În mare, putem spune ca până în secolul XVI lumea trăia într-o simbolistica răsturnată fata de a noastră. Creierul era un loc slab, lunar, secund, în vreme ce inima era o realitate plina, solara, luminos-calda, direct cognitiva. Acest lucru apare frecvent în scrierile patristice, de la Evagrie Ponticul de pilda, în secolul al IV-lea (care spune ca raționamentul e în cap, dar înțelegerea e în inima), până în secolul XIV, la Grigorie Palama (care vorbește despre inima ca despre un organ corporal cu acces la Logos). Voi renunța la o

mulțime de lucruri, dar vreau sa încercam, totuși, o definiție a tipului de cunoaștere despre care vorbim. Din cele spuse rezulta ca inima este un instrument de cunoaștere și a fost perceputa ca atare până târziu, când a fost uzurpata de creier. Cum arata însa cunoașterea inimii? Ce diferență este între aceasta cunoaștere și cea a creierului?

Mai întâi, cunoașterea inimii e o cunoaștere instantanee, nu una de tip silogistic. Cum ar spune englezii, e o cunoaștere de tip „response”, o reacție prompta la obiectul cunoașterii. Altfel spus, avem de a face cu o gândire spontana, fulguranta, cam în felul judecății de gust. Când vezi un obiect, daca ai gust, știi din prima ochire daca e în regula sau nu. Foarte multa lume nu o știe însa si, din aceasta cauza, interioarele, străzile, clădirile, orașele, bisericile noastre arata, și pe dinăuntru și pe dinafara, foarte prost. Cei care le pun pe picioare nu au rapiditatea reacției gustului: adică acea reflecție prescurtata, judecata și acțiune deopotrivă, date laolaltă, într-o singura clipă. Așa funcționează animalele, și invoc aici animalitatea ca pe ceva de ordin superior. Animalele nu cad pe gânduri, dar funcționează – ceas, pentru ca, în cazul lor, ideea și actul sunt simultane. Ar fi util sa recuperam un fel de animalitate superioara a inimii, sa beneficiem de judecata ei clara, legata direct la tinta.

Cunoașterea inimii e, mai apoi, o cunoaștere de tip totalizant. Pentru inima cunoscătoare – spre deosebire de inima sentimentala – nu exista o diferență semnificativa între eu și lume, așa cum nici pentru cel care respira nu exista fractura între aerul din afara și cel dinăuntru. Cel care respira este un loc de întâlnire a aerului din afara cu cel dinăuntru. Când respiri, ești într-o lume omogena. La fel, când gândești cu inima, trăiești într-o lume omogena, nu un timp în lumea interioara și un timp în cea exterioara. Efectul totalizant al respirației se regăsește, deci, în modul de gândire de tip cardiac. În plus, gândirea cardiaca e totalizanta pentru ca angajează întregul agregat al omului. Maxim Mărturisitorul spune undeva, în Ambigua cred, ca oamenii nu realizează alcătuirea compozita care îi caracterizează. Ei nu își dau seama ca sunt făcuți din trei mari bucăți: corp, inima și minte. Unii cred ca trebuie sa cunoști mai degrabă cu mintea, alții – cu inima, iar alții sunt de părere ca e destul corpul, senzația, pentru a-ți face o idee despre lume. Maxim Mărturisitorul crede însa ca singura cunoaștere corecta este opera agregatului uman, în întregul sau. Pentru a cunoaște bine, trebuie sa cunoști, daca se poate, cu „corp-inima-minte”, cu toată aceasta articulație deodata. Orice fragmentare aduce o fragmentare a adevărului.

În sfârșit, gândirea de tip cardiac este o gândire participativa, situata la antipodul „obiectivității” care are astăzi un cult. Inima își permite sa nu fie obiectiva; ea știe ca nu înțelege un lucru decât când aderi la el. Daca nu aderi la el, nu îl pricepi. În studiile religioase de astăzi – am observat acest lucru peste tot, la noi încă nu, pentru ca domeniul, practic, nu exista încă – a apărut o obsesie noua: daca te ocupi de istoria religiilor sau de studii religioase în general, trebuie mai întâi sa explici publicului ca nu te interesează subiectul, nu vrei sa ai de a face cu el. A nu se crede cumva – se grăbește sa spună „specialistul” – ca am vreo înclinație spre aceasta zona sau ca as crede în ceva anume: nu, eu sunt un om de știință! Numai asta îmi da legitimitatea

obiectivității și dreptul de a va spune ceea ce va spun. Nimeni nu îi cere unui zoolog să nu creadă în elefanți, dacă de ei se ocupa! Dar un om care se ocupa de istoria religiilor trebuie mai întâi să se asigure că toată lumea a înțeles că e străin de teritoriul cercetat, că nu are alunecări „naive” spre sfera religiosului. După experiența mea însă, tocmai oamenii care și-au dozat, la rece, distanțele dintre ei și obiectul lor de studiu nu pricep despre ce e vorba. Inima nu are niciodată această problemă!

Pentru a încheia acest episod despre cunoașterea cardiacă, să spun că există un tip de cunoaștere care seamănă foarte mult cu cunoașterea inimii. În toate tradițiile lumii, acest tip de cunoaștere se numește credință. În general, credința e socotită azi o cunoaștere de tip slab. Când nu știi ceva, crezi. Credința e o soluție de salvare, un fel de corelativ al dubiului. Până la un moment dat însă, a existat mai curând sentimentul că ea e una din formele cele mai legitime de cunoaștere, și că „organul” ei este inima. Trec peste acest capitol, amintind doar o vorbă din Pascal: „inima e cea care îl cunoaște pe Dumnezeu, nu rațiunea”. Nu mai insist. Suntem în criza de timp și trebuie să mai acoperim un ultim capitol, cel mai pasionant: inima nu doar ca sediu al cunoașterii, dar și ca sediu al obiectului de cunoscut, respectiv al Principiului, al lui Dumnezeu.

Fac o scurtă revenire la Sf. Augustin, despre care va spuneam că localizează în intimitatea ființei lui, în inima, ceea ce era mai specific persoanei lui. Cu alte cuvinte, el credea că pe măsură ce avansezi în interiorul tău, dai de ceva mai propriu, ceva care nu mai seamănă cu „propriul” altora: tu însuți. Ei bine, o altă linie de gândire a înțeles că, pe măsură ce mergi mai în adâncul tău, apare ceva mai străin de tine. Cu cât cobori mai adânc, dai de o instanță în care te identifici cu comunitatea. Acest tip de gândire a produs psihanaliza în versiunea Freud, dar și psihologia analitică în versiunea Jung. Ajuns în adânc, dai de un „eu” colectiv, de ceva în care nu mai ești tu. Versiunea „solara” a acestei adâncimi mai curând lunare este că, cu cât înaintezi mai adânc în inima ta, descoperi un loc unde te identifici cu principiul căruia îi datorezi existența: Dumnezeu. „Inima e sfântul palat în care sălășluiește Dumnezeu” – spune Kabbalah. Nu întâmplător, unul dintre numele lui Mesia este Emmanuel, care înseamnă „Dumnezeu în noi”. În Scripturi se vorbește despre „cetatea divină”, sau despre Ierusalimul ceresc. O altă metaforă e aceea a seminței, a grăuntelui etern din inima. Există, cu alte cuvinte, un loc în inima, care funcționează ca sămânța însăși a ființei noastre, a lumii și a cunoașterii.

Va citez două texte (inutil să vă mai amintesc pasajul din Noul Testament, Luca: „Regnum Dei intra vos est”). În Chandogya Upanishad se spune – „în acest sală al lui Brahma se află un mic lotus, un lăcaș în care se găsește o cavitate mică, ocupată de eter”. În alte texte, sălășul cu pricina e definit cu precizie: ventricolul mic. Un alt exemplu din Upanishade: „acest Atman (spiritul divin) care sălășluiește în inima, e mai mic decât un bob de orez, mai mic decât un grăunte de orz, mai mic decât un grăunte de mustar, mai mic decât un bob de mei, mai mic decât germenii dintr-un grăunte de mei. Acest Atman care sălășluiește în inima este de asemenea mai mare decât

pământul, mai mare decât atmosfera, mai mare decât cerul, mai mare decât toată lumea laolaltă”.

Aceasta suprapunere între lucrul cel mai mic și lucrul cel mai mare, coincidente în spațiul inimii, revine în foarte multe texte: cei din urma vor fi cei dintâi, punctul fara dimensiuni este în realitate obârșia tuturor dimensiunilor, unitatea e numărul cel mai mic, dar, în același timp, e sursa unei serii numerice infinite. Avem de a face cu o tema universală. După textul din Upanishade, iată un text, foarte cunoscut, din Matei: „Împărăția cerurilor este asemenea grăuntelui de mustar pe care, luându-l, omul l-a semănat în țarina sa și care este mai mic decât toate semințele, dar când a crescut este mai mare decât toate legumele și se face pom, încât vin păsările cerului și se sălășluiesc în ramurile lui”. Inima e deci locul punctului infinitezimal din care s-au născut omul și lumea și în care acestea se vor resorbi într-un final.

Inima este cupa Graalului – alta linie simbolică despre care nu mai avem timp să vorbim. Geometric vorbind, inima este un triunghi cu vârful în jos care seamănă cu o cupa și în care se afla însuși misterul sângelui lui Hristos. Din cauza aceasta, o rugăciune adevărată este o rugăciune care se concentrează asupra spațiului inimii, aduce mintea în inima, unifică acele compartimente gândite de noi de obicei ca fiind separate. „În inima”, spune Sfântul Macarie, „se găsesc adâncimi de nemăsurat. Dumnezeu e acolo cu îngerii, acolo este lumina și viața, împărăția și apostolii, cetățile cerești și bogăția harului. Toate sunt acolo”. Ambrozie, modelul lui Zosima din Dostoievski, spune: „inima este centrul nu numai al conștiinței, dar și al inconștientului uman, nu numai al sufletului, dar și al trupului, nu numai al inteligibilului, dar și al inefabilului, într-un cuvânt este centrul absolut”.

În felul acesta, un discurs despre inima devine, încet-încet, un discurs despre tot. E, din partea mea, o îndrăzneală, pe care numai răbdarea DvS. O depășește. Îmi îngădui, în încheiere, să vă mai amintesc doar două lucruri. Unu: acolo unde este tezaurul suprem este și pericolul suprem, iar una dintre bolile singurătății, respectiv ale vieții monahale, este taedium cordis (oboseala inimii). Nu cunosc cuvânt românesc mai potrivit decât lehamitea. Acolo, în inima, unde sunt atâtea bogății, apare și oboseala suprema când relația cu lumea, cu Dumnezeu și cu tine însuți e defectă.

Al doilea lucru: în inima este și treapta de lansare pentru destinul postum. „În momentul morții”, se spune într-o Upanishada, „sau al unei mari primejdii, întreaga energie vitală se adună în inima, al cărei vârf începe să strălucească. Prin acea lumina iese spiritul”. Un rezumat spectaculos al lucrurilor pe care vi le-am spus am găsit întâmplător într-un poem al lui Milarepa: „ma închin în mănăstirea din munte care e corpul meu, în templul pieptului meu, în vârful triunghiului inimii mele”. Nu putem spera să intrăm în toate franjurile acestei teme. Am vrut doar să vă reamintesc că inima există într-o formă mult mai complicată istoric, epistemologic, religios decât suntem obișnuiți să credem atunci când o reducem la chipurile ei cotidiene – inima morții și inima amorului. Va mulțumesc.

M. M: Îi mulțumim domnului Andrei Pleșu că ne-a reamintit că mai și respirăm. Va invit să îi adresați întrebări punctuale.

Întrebare: As dori sa îmi spuneți cum ati face fata unei situații clare în care inima trage în stânga și rațiunea în dreapta?

A. P.: Îmi cereți sa îmi povestesc viața! Exista întotdeauna soluții și „la dreapta” și „la stânga”. Mai importante însă decât instrumentul folosit într-o asemenea situație (inima sau rațiunea) devin rigoarea și consecvența opțiunii. Trebuie sa decizi la un moment dat și, odată decis, sa epuizezi tot ceea ce decurge din aceasta decizie. Momentele cele mai penibile din viața mea nu au fost acelea în care simțeam ca am și variante de soluție rațională și variante de soluție „cardiaca”, ci acelea în care, percepându-le pe amândouă, am fost incapabil sa ma aplec într-o parte sau în alta. Aceasta indecizie e mai grava și mai deformatoare decât deriva ce poate rezulta dintr-o alegere greșită. Orice cale alegeți, trebuie sa o epuizezi și sa îți asumi erorile ei eventuale.

As prefera însă sa răspund altfel întrebării dvs. În situații de criza, răspunsurile – cel puțin așa cred, nu vreau sa „legiferez” – nu vin de obicei dinăuntru. Dacă, pentru a rezolva o asemenea situație, te bazezi numai pe discernământul propriu, lucrurile merg greu și nu poți fi niciodată sigur ca ai ales cum trebuie. Soluțiile vin deseori din afara; de aceea trebuie sa fii întotdeauna foarte atent la semnalele pe care le primești. Un bun „response” – aceasta este pariul cunoașterii prin inima. Trebuie sa fii atent, sa înregistrezi tipurile de apeluri care vin și apoi sa optezi. Nu aștepta, prin urmare, sa rezolvi o problema de viața cazând pe gânduri: ma așez pe un scaun, formulez clar ce problema am de rezolvat (ma mărit cu Nelu sau cu Gigi), o cântăresc, o analizez și mâine dimineață voi ști ce am de făcut. Nu merge așa! În rezumat: nu va bazați numai pe dvS. Când luați decizii, pentru ca sunteți, ca și mine, incapabili sa o faceți. Trebuie sa participi la decizie și sa contezi și pe îngeri...

Întrebare: Cum ati decis ca subiectul conferinței dvS. De astăzi sa se refere la inima?

A. P... Am ajuns la acest subiect în urma unei provocări exterioare. În septembrie a avut loc la Poiana Brașov un congres internațional de cardiologie. Organizatorii evenimentului (unde veneau cam o mie cinci sute de cardiologi din toată lumea) mi-au propus sa deschid congresul (am crezut ca ma invita ca material didactic!). Mi-au spus ca de obicei deschid asemenea întruniri cu un concert, dar ca s-au hotărât sa încerce și o alta varianta. Nu poți refuza un cardiolog în situația mea; trebuie sa fii nebun sa spui nu când știi ca mai devreme sau mai târziu îți va vorbi el ție despre inima, într-un mod drastic! Prin urmare, am spus da pe loc.

Ulterior m-am speriat, mi-am dat seama ca e un eșec garantat sa vorbești despre inima în fata unor cardiologi și m-am străduit sa găsesc un mod de a aborda lucrurile care să-i poată, totuși, cointeresa. Apoi, subiectul a început sa mi se para tot mai interesant și am găsit motivația interioara sa aprofundez lucrurile. M-au ajutat câteva texte foarte bune, pe care vi le recomand și Dumneavoastră. Exista, de pilda, o antologie scoasa la sfârșitul anilor '50 în Franța, în colecția „Studii carmelitane” – Despre inima. Fiind o colecție făcută de catolici, se vorbește mai ales despre conotațiile afective ale subiectului. Exista o dimensiune marcat sentimentală în solida tradiție catolică, în care e vorba de Sacré-Coeur, de sângele amestecat cu apa care curge din inima lui Hristos,

când unul din ostașii romani îi înțepă coasta, de Sfânta Fecioara, și de alte câteva personaje importante din mitologia Sacré-Coeur, mai ales în spațiul francez.

Colecția carmelitana include însă și câteva studii foarte serioase despre inima în Antichitate, Orient și Islam. M-am folosit de ele pentru conferința de fata. As mai menționa un urmaș al lui Jung, James Hillman, cu o foarte frumoasă serie de conferințe ținute cândva la Eranos, un fel de cenacelu elvețian, pe care, în anii '50-'60, îl frecventau des Jung, Mircea Eliade și alții. Hillman vorbește despre inima valorificând în foarte mare măsură un teritoriu în care nu am vrut să intru. E vorba de tema alchimică, tema „inimii de leu” ca sursa de transfigurare vitală a lucrurilor. Există pagini inevitabile despre simbolismul inimii și la René Guénon, (în Simboluri fundamentale ale științei sacre și în cărțile lui despre hinduism), sau la Frithjof Schuon. Să nu uităm dimensiunea strict culturală a temei, de la poezia trubadurilor, până la suprarealism. Odată intrat pe acest tărâm, ai de a face cu un teritoriu nesfârșit. Și cum nu-mi place să aflu nimic, fără bucuria de a împărtăși cu alții ceea ce aflu, m-am gândit să răspund invitației Microsoft, cu o conferință despre inima.

Întrebare: Cum vedeți dvs. Microsoft? Cum credeți că această lume tehnologică ce crește exponențial va influența spațiul cultural? Există dezavantaje?

A. P.: Cred că, dacă tot acest instrumentar rămâne doar un instrumentar, este foarte bine. El poate fi utilizat și ajutat. Dacă devine o ideologie, un mod de viață, dacă începem să ne îndrăgostim de ordinatorul din fata noastră, trăim într-o relație din ce în ce mai echivocă. Eu am avut o problemă când am început să scriu la computer. Nu am scris toată viața la computer; am scris de mână, dar a venit un moment în care mi-am dat seama că, scriind direct la computer, economisesc timp. Aveam la îndemână un instrument mult mai performant decât mașina de scris. (Pentru toți începătorii, computerul e mai întâi o mașină de scris din care trei sferturi din funcții sunt ignorate). Am avut, totuși, o criză trecând de la scrisul de mână la cel pe ecran. Când scriam de mână mi se părea că rezultatul îmi aparține. E textul meu. Când am început să scriu pe ecran, am început să simt că e textul lui. Mi-a trebuit un timp să mă împrietenesc cu ideea că textul de pe ecran este tot al meu, dar trecut într-un mediu mai puțin „organic” decât cel cu care eram eu obișnuit.

Din păcate, după părerea mea, anumite fenomene de degenerescență au apărut deja în lume. Am cunoscut în Grecia niște specialiști tineri, care trăiau aproape fără întrerupere într-un spațiu virtual. Poate nu știți că există orașe virtuale! Te poți muta într-un asemenea oraș virtual, unde ai teatru, posta, metrou, ziare, spectacole etc. Dacă nu ești atent, dispari din spațiul real, te muti cu totul „dincolo”, un dincolo fără transcendență. Mai există un fenomen care mă năucește, deși știu că îi enervez pe mulți. Mi se întâmplă să mă uit pe Internet la reacțiile stărnite după câte un articol de ziar. Cred că posibilitatea de a reacționa, prin posta electronică, la un articol publicat are în ea un sămbure de sminteață. De ce? La început pare extraordinar, e o tribuna

libera. Oricine citește se poate exprima și poate intra în legătură cu toată planeta virtuală. Care va să zică un spor de libertate, extrovertire, comunicare.

Pe urmă însă vezi ce scrie acolo și îți dai seama că ai de-a face cu oameni extrem de singuri, nevorbiti, și, în diferite feluri și proporții, frustrați. E ceva nebarbatesc în a comunica, în felul acesta, cu cineva care a ieșit la bătaie, e pe scena, a scris un text, l-a publicat, l-a semnat, e cu pieptul deschis în fața tuturor. Tu stai în cămăruța ta la veioză, scrii tot felul de mascări și semnezi cu varii pseudonime. Nu implică nici un risc, poți scrie orice, te bati pe burta cu toți – de la Prim Ministru și Președinte până la Hegel. Libertatea e totală și da foarte puțin. E unul dintre momentele în care îmi spun: ce puțin lucru poate da libertatea! Un lucru atât de prețios produce glumițe: e dramatic! M-am gândit de multe ori că acești oameni trebuie ajutați, nu îmi dau seama cum, să încerce să își găsească identitatea. Există, prin urmare, „pierderi colaterale” în euforia informatică, dar cred că ideea de a ne întoarce la etapele anterioare e de nepracticat. E imposibil; nu te poți lupta cu evidentele! Beneficiile, pentru cine are măsura utilizării, sunt uriașe.

Î: Am să vă dau un citat dintr-un filosof german care spunea că diferența dintre un om cu IQ mediu și un om cu IQ de geniu este mai mare decât cea dintre un om mediu și maimuța, ceea ce ar explica respectivele comentarii la articole. Întrebarea mea era de fapt cum credeți dvs ca intelectualii, oamenii de cultură pot lucra împreună cu Microsoftul, care este un gigant în domeniu, și schimba acest mediu în care se exprimă doar oameni medii într-un mediu care să se adreseze și elitelor?

A. P.: Nu vă pot da decât răspunsul lui Caragiale, care nu știa încă ce e Microsoftul dar avea un IQ enorm. „Progresul conduce lumea după legi fatale. Odată pornit, nimeni și nimic nu îl mai poate opri”. Caragiale a avut încă o dată dreptate: nu se mai poate face nimic, asta e situațiunea, se salvează cine poate.

Î.: Practicați rugăciunea inimii? Dacă da, ați simțit că v-a coborât duhul în inimă; ce ați simțit?

A. P.: Va cer iertare pentru că nu vă pot răspunde. Este un domeniu despre care nu se fac conferințe. Nu aș vrea să credeți însă că acest răspuns evaziv ascunde un uriaș mister. Mai vorbim...

Î.: Cum ați reușit să vă înfrângeți de atâtea ori lehamitea, cum v-ați purtat cu inima obosită? Învățați-ne și pe noi, dacă se poate, cum să facem.

A. P.: Primul răspuns care îmi vine în minte este că ultima resursă la care am recurs pentru a continua, totuși, în diverse momente, a fost politețea. Sunt incapabil să mă derobez; mă trezesc, de pildă, că, din politețe, ajung la câte un congres de cardiologie... Nu îți vine să dezertezi, să contrariezi încrederea cuiva, să abandonezi cursa. Dacă ți se cere ceva, nu îți vine să refuzi, să amâni, sau să te dai deoparte. Nu este resursa ideală, ci una de supraviețuire. În alt sens, îmi aduc aminte de câțiva oameni pe care i-am cunoscut. Fac parte dintr-o generație care a fost educată – am mai spus-o – de câțiva mari pușcăriași. Toți acești oameni, pe care eu am avut norocul să îi întâlnesc de-a lungul perioadei mele de formație, au trecut peste traumele proprii și au reușit să fie funcționali și după ce au ieșit din închisoare. De câte ori am avut o poticneală, mi-am amintit cu o oarecare jena de biografiile, de

încercările lor teribile, și mi-am spus ca orice forma de lehamite în aceste condiții e o razgâiala. Pentru ca m-ați întrebat, as vrea sa pomenesc numele acestor pușcăriași: Constantin Noica, Alexandru Paleologu, Sergiu Al. George. Nicu Steinhart, Petre Tutea, Marcel Petrișor, Marin Tarangul... Nu vreau sa spun ca am avut numai maeștri pușcăriași, dar de la toți acești oameni am câpătat conștiința ca lehamitea nu e o purtare de gentleman.

Î: De ce tocmai o conferință despre inima, domnule Pleșu? De ce nu una despre, sa zicem, rinichi?

A. P.: Despre rinichi? Ar fi o idee sa facem o serie de conferințe despre fiecare parte a corpului, va mulțumesc pentru sugestie!

Î: Cum poate fi găsit un adevărat îndrumător spiritual?

A. P.: Răspunsul clasic este: daca îl căutați cu adevărat, va va ieși în cale. Nu va pot oferi o lista de inși competenți în aceasta chestiune, sau un rețetar. As deveni suspect daca v-aș spune: „domnișoară, începând de mâine de la ora șase faceți asta, vorbiți cu X și cu Y și va garantez ca în doua sezoane sunteți rezolvata”! Nu se poate.

Î: În perioda ministeriatului dV. De la Externe ce rol a avut inima?

A. P.: Nu as putea spune ca organul cu care am funcționat ca Ministru de Externe a fost fundamentalmente inima. Lumea în care te miști în aceasta postura nu funcționează după acest tip de raporturi. Ceea ce va pot spune despre politicieni în general, și mai ales despre politicienii români, este ca, din punctul meu de vedere, principala lor defecțiune este ca sunt oameni fara convingeri, iar convingerile au ceva de a face cu inima. Sunt oameni care în realitate nu cred în nimic în mod absolut. Am cunoscut politicieni și în vest; nu trebuie sa va imaginați ca acolo toți politicienii sunt niște ființe extraordinare, hiper-cultivate, hiper-morale etc. Printre ei exista însa destul de multi bine educați si, mai ales, multi care au convingeri. Când stai de vorba cu oameni ca Richard von Weiszäcker sau Hans-Dietrich Genscher sau Bouthros Ghali îți dai seama ca sunt oameni care au convingeri, care cred în ceva, au o angajare personala fata de acest ceva, iar când ajung la putere – daca ajung – au ca problema sa împlinească aceste convingeri. Acest tip de om nu exista la ora aceasta în România.

SFÂRȘIT